

цифрование обнаруживает растерянность героя перед действительностью, с которой он не в состоянии справиться при помощи цитат. Ирония автора возникает на переплетении цитат и городского сленга персонажа.

Следует подчеркнуть, решая сложную задачу речевой характеристики персонажа-рассказчика, Ю. Трифонов не стремится к натуралистическому воспроизведению прямой речи человека из интеллигентной среды, а создает внутренний монолог как форму повествования, подчиненную идейно-эстетическим задачам повести.

Подводя итоги, следует подчеркнуть, что «интеллигентское просторечие», в отличие от традиционного термина «городское просторечие», имеет следующие основные особенности:

- «городское просторечие» в принятом толковании характеризует речь «горожан среднего и молодого поколения, имеющих незаконченное среднее образование, не владеющих нормами литературного языка». «Интеллигентское просторечие», в нашем понимании, характеризует речь людей с высшим образованием, владеющих литературными нормами;

- употребление в речи образованных людей стилистически маркированных единиц, с одной стороны, приближает эту речь к разговорной (в особенности в ее синтаксическом построении), а с другой стороны, через стилистически сниженные лексемы приближает их к городскому просторечию. Но с одной существенной оговоркой: эти лексемы отличаются как качественно, так и количественно;

- качественное их отличие заключается в том, что стилистическое их снижение происходит в рамках, допустимых литературным языком; количественное – в том, что сниженные

лексемы употребляются для усиления экспрессии и «языковой игры», а не являются показателями невладения литературными нормами; встречающиеся единичные просторечные слова и жаргонизмы употребляются на фоне литературной лексики, причем в основном при передаче диалогической речи.

1. Филин Ф.П. О структуре современного русского литературного языка // Вопросы языкознания. – 1973. – № 2. – С. 11.

2. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. – М.: Просвещение. – 1987. – С. 65.

3. Городское просторечие: Проблемы изучения // Сб. статей. – М.: Наука. – 1984. – С. 188.

4. Крысин Л.П. Социолингвистические аспекты современного русского языка. – М.: Наука. – 1989. – С. 56.

5. Русский язык: Энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия. – 1979. – С. 239.

6. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. редактор В.Н. Ярцева. – М.: Сов. Энциклопедия. – 1990. – С. 402.

7. Жаналина Л.К., Аубакирова К.Т. Основы стилистического словообразования. – Алматы, 1999. – С. 47.

8. Девкин В.Д. О видах нелитературности речи // Городское просторечие: Сб. статей. – М., 1984. – С.18.

9. Винокур Т.Г. Функциональная и социальная характеристика стилистических свойств высказывания в современном русском языке // Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – М.: Наука. – 1977. – С. 317–318.

10. Русский язык и советское общество: Социолого-лингвистическое исследование. Морфология и синтаксис современного русского языка. – М.: Наука. – 1968. – С. 233.

«Әдеби тіл» әдеби нормаларға ие жоғары білімді адамдардың сөйлеуін сипаттайтын, сонымен қатар озінің сөйлеуін күшейту үшін экспрессия, бағалау, мәнерлілік сияқты стилистикалық таңбалық бірліктерді қосатын тіл.

«Literary popular speech» characterizes speech of people with the higher education, owning literary norms, but including in the speech стилистически marked units for expression strengthening, оценочности, expressiveness.

Н. А. Оспанова

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ ТЕҢЕУДІҢ ЖАСАЛУ ЖОЛДАРЫ

Теңеу - адамның рухани дүниесінің аса қуатты көріністерінің бірі. Ең алдымен ол ең пәрменді ойлау формаларының қатарына жатады. Теңеу таным құралы болумен қатар, эстетикалық категориялардың да бірі болып табылады. Олай болуы заңды да. Өйткені адамның көркем ойлауының, соған орай көркемдік танымының аса қуатты құралдарының бірі - көркем әде-

биетті теңеулерсіз көз алдына елестету мүмкін емес. Теңеу барлық халықтың фольклорында да, жазба әдебиетінде де кеңінен орын алып, әдеби персонаждардың портреттерін жасауда, табиғат көріністерін суреттеуде, кейіпкерлердің мінез-құлқын, іс-әрекеттерін сипаттауда, басқа да толып жатқан жай-жағдаяттарды баяндауда ұтымды стильдік тәсіл ретінде мейлінше мол

қолданылады. Ақын-жазушыны қинайтын «сөз азабының» бір ұшығы осы теңеулерге келіп тіреліп жататыны анық. Шығарманың идеялық мазмұнымен ұштасып, оның көркемдік өресімен ұласып жататын, сәгімен табылып, шебер қиюласып тұратын, «тас бұлақтың суындай сылдырлаған өңкей келісім» дегеніміз шығарманың тілі, сол тілдің көркем өрнек, көшелі түйіндері - теңеулер. Мәселен, әдебиетші ғалымдар Абай поэзиясының тілі, оның жаңалығы, көркемдігі жайында сөз қозғағанда, оның «Көркиден пілдей қуатына», «Арыстанның жалындай бұйра толқынына», «Піскен алма секілді тәтті қызына», І.Жансүгіровтің «Балға ашытқан қымыздай тәтті қызына», тұрақты теңеулердің моделі негізінде жасалған «Трактордай тепкінді ауыл, Электрдей екпінді ауылына», «Паровоздай қайратты ерлер, Зеңбіректей айбатты ерлеріне» көңіл аудармай өте алмаса керек. Сондай-ақ С.Сейфуллиннің «Ұялшақ көркем келіндей, Сүюге тосқан еріндей, Албырап тұрған қызыл гүл, Солды, курап бұзылып» секілді тосын, тың теңеуі де өзінің жаңалық-ерекшелігімен мен мұндалап қол бұлғап тұр [1, 76.].

Теңеу басқа лингвистикалық категориялар мен единицалардан өзінің логикалық құрылымы, компаративтік семантикасы, стильдік функциясы және танымдық мүмкіндігі арқылы өзгешеленіп тұрады. Сонымен қатар теңеу тілдің барлық деңгейлерімен - фразеологиясымен де, сөз тудыру жүйесімен де, синтаксисімен де - тікелей қарым-қатынаста өмір сүреді.

Демек, теңеу тілдің барлық деңгейлерімен тығыз қарым-қатынаста өмір сүретін, өзінің компаративтік мағынасы мен компаративтік функциясын сол деңгейлердің көмегімен жүзеге асыратын көпдеңгейлі (многоуровневый), күрделі тілдік құбылыс болып табылады.

Теңеулер туралы жан-жақты ғылыми түсінік осы кітаптың соңғы сөзі ретінде беріліп отырған профессор Т. Қоңыровтың зерттеуінде толық баяндалады.

Белгілі бір халықтың көркем әдебиеті басқа халықтардың әдебиетінен, ең алдымен, өзінің образдар жүйесімен, сөз бейнелеу тәсілдерімен ерекшеленеді. Әдебиеттегі образдар жүйесі және сөз бейнелеу тәсілдері - ұлттық характердің ең басты көрсеткіштері. Бұларсыз ешбір ұлт әдебиеті өмір сүре алмайды.

Сонымен, теңеу - көркем ойлаудың ұлттық ерекшеліктері жинақталған, дүниетанымының ұлттық өзгешеліктері бас қосқан категориялардың бірі. Сондықтан да теңеуді таным құралы ретінде философияда, стильдік әдіс ретінде әдебиеттану ғылымында, тілдің бейнелі констрек-

циясы ретінде тіл білімінде зерттейді. Теңеуді бұлайша жан-жақты зерттеп, оның логикалық, эстетикалық, лингвистикалық табиғатын егжей-тегжейлі сипаттау орыс ғылымында да, европа халықтарының ғылымында да бірсыдырғы дұрыс жолға қойылған. Л.И. Тимофеевтің «Әдебиет теориясының негіздері» жөніндегі оқулығында теңеу былайша сипатталады: «Екі құбылысты бір-біріне жанастыра отырып, біреуінің қосалқы белгілері арқылы екіншісін сипаттайтын троптың ең қарапайым, ең алғашқы түрі теңеу болып табылады». Ал И.В. Гутаров теңеуге мынадай анықтама береді: «Теңеу дегеніміз - суреттеуді неғұрлым көрнекі ету мақсатымен бір затты, ұғымды күйі басқа бір заттармен, ұғымдармен салыстыруға негізделген көркемдеу тәсілі». Тілдің бейнелеу тәсілдерінің семантикасын зерттеуші орыс ғалымы А.И. Федоров теңеудің бейнелілік мәні туралы былай дейді: «Теңеудің бейнелілік мәнісі бір-біріне жақын немесе біртектес белгілері бар екі немесе одан да көп затты, құбылысты, әрекетті, сапаны салыстыруға негізделеді». «Түр-түсі, қасиеті мен мағынасы жағынан бір-біріне ұқсас құбылыстарды біріне-бірін тікелей салыстыруды теңеу дейді» - деген анықтама береді А.Т. Рубайло. Мәселен, Л.И. Тимофеев теңеудің екі шегі болып келетінін атап көрсетсе, Б.В. Томашевский оның үш мүшелі болатынын дәлелдейді, теңеудің семантикалық структурасының үш мүшелі болатынын теңеуді лингвистикалық тұрғыдан зерттеушілер де қостайды. Ағылшын тіліндегі теңеулік конструкцияларды зерттеуші С.М. Мезенин тілдің кез келген бейнелі тәсілдерінің, соның ішінде теңеудің, семантикалық структурасының үш компоненттен тұратынын атап көрсетеді. Олар: 1) *теңеудің агенті*, 2) *теңеудің референті*, 3) *теңеудің модулі*. Логика ғылымында да теңеу категориясының бар екені белгілі. Рас, логикадағы теңеу мен тілдегі теңеу бір емес. Ондағы теңеу категориясы ойлау заңдылықтарына байланысты болғандық-ан, оның мазмұны мен өмір сүру формасы тілдегі теңеу категориясынан, әрине, басқа. Әйтсе де тіл мен ойлау бір-бірімен тығыз органикалық бірлікте өмір сүретіндіктен, бұлардағы теңеу категорияларының жалпы структуралары бір-біріне ұқсас болады. Сол себепті логикалық теңеу де үш элементтен тұрады. «Теңеу (латынша - *comparatio*) формалды логиканың категориясы ретінде үш элементтің болуын қажет етеді. Олар:

а) сипаттауды қажет ететін ұғым (*comprandum*);

ә) сипаттаушы ұғым (*comparatum*);

б) екі ұғымның арасында «көпір» қызметін атқаратын байланыстырушы элемент.

Жаңадан танылған және бұрыннан танылған нәрселердің арасындағы бұл ортақ нәрсе латынша *tertium comparationis* деп, яғни салыстырылған екі ұғымның арасындағы үшінші теңеу, үшінші өлшем деп аталады» [1, 13б.].

М.Б.Крепс те теңеудің үш мүшелі болатынын атап көрсетіп, ол мүшелерді өз терминдерімен атайды. Олар: *сипатталушы мүше* - «тема», *сипаттаушы мүше* - «рема», *салыстыруға негіз болған белгі* - «теңеудің негізі». Осы үш мүшенің бірлігінен келіп теңеудің семантикалық структурасы шығады. Қазақ филологиясында бұл мәселенің мүлдем беті ашылмағаны белгілі. Соған орай, теңеу мүшелеріне берілген атаулар да жоқ, яғни қазақ тілінде ол мүшелерді белгілейтін ғылыми терминдер жоқ. Біз жоғарыда теңеу мүшелеріне байланысты терминдердің бірнеше тобымен танысып өттік. Осылардың ішінде, біздіңше, көкейге қонымдылары, тілге жеңілдері, теңеу мүшелерінің семантикалық табиғатын барынша ашып көрсететіндері - Б.В. Томашевскийдің терминдері. Сол себепті де қазақ теңеу-нің семантикалық структурасы үшін Б.В. Томашевскийдің терминдерін қолданған дұрыс. Сонымен, қазақ теңеулерінің семантикалық структурасын белгілеу үшін Б.В. Томашевскийдің терминін қабылдап, соған орай қазақ теңеуінің мүшелерін былайша атаймыз: 1) теңеудің сипатталушы мүшесі немесе *теңеудің предмети*, 2) теңеудің сипаттаушы мүшесі немесе *теңеудің образы*, 3) предмет пен образға ортақ қасиет немесе *теңеудің белгісі*.

Біздің теңеулер жөніндегі бұдан былайғы баяндауымыздың барлығында да осы терминдер қолданылады.

"Тіл - халықтың бүгінгі ғана тағдыры емес, ертеңгі де тағдыры" деп Б.Момышұлы айтқандай, тіл халықпен бірге жасасып отырады. Тілді дамытып, көркемдік, бейнелілік сапасын күшейтіп отыратын әр халықтың көркем сөз шеберлері болады. Олар бейнелеу тәсілдері арқылы көркем әдебиетте өз іздерін қалдырады. Осындай бейнелеу тәсілдерінің бірі теңеусіз бірде-бір прозалық не поэзиялық шығарманы кездестіре алмайсыз. Теңеу көркем әдебиетте айтылған ойдың эмоциональды-эксперсивтік әсерін күшейтіп, эстетикалық сипатын нәрлендіреді. Теңеу образында қолданылған сөздерге қарап, әр халықтың тарихы мен мәдениетінен мағлұмат алуға болады [1, 9б.].

Қазақтың белгілі филолог ғалымы Т.Қоңыров теңеулердің көркем әдебиеттегі орнын анықтай

келе, оларды таным құралы ретінде философияда, стильдік әдіс ретінде тіл білімінде зерттейтінін айта келіп, мынадай айқын, анық, тұжырымды анықтама береді: "Теңеу дегеніміз - ұқсас, ортақ белгілердің негізінде бір затты екінші затқа салыстыру арқылы сипатталушы нәрсенің бейнелілік, көркемдік, эмоциональды-эксперсивтік сапасын күшейтетін, сол нәрсені жаңа қырынан, поэтикалық қырынан танытатын әрі стильдік тәсіл, әрі таным құралы".

Қазақ теңеулерінің грамматикалық табиғаты жөнінде пікірлер (зерттеулер) жоқтың қасы. Дегенмен кейбір оқулықтар мен монографиялық зерттеулерде белгілі бір ақын-жазушының шығармаларындағы теңеулер және олардың жасалу тәсілі жөнінде айтқан бірлі-жарым пікірлер де жоқ емес. Мәселен, қазақ теңеулерінің жасалу тәсілдері жөнінде академик Қ.Жұмалиев былай деді: «Орыс тіліндегі теңеулер «как, так, то что, будто, подобно, что» арқылы жасалынатыны тәрізді, қазақта да кейбір теңеулер «секілді» деген сөздер арқылы жасалынады. Бұл орыс тіліндегі теңеулердің «будто», «подобно» деген сөздер арқылы келетін теңеулеріне дәл келеді. Бірақ орыс тілінде теңеулердің көпшілігі творительный падеж арқылы жасалынады. Бұл бізде жоқ; Бізде мұның орнына теңеудің өзіне тән белгілі бір жұрнақтары бар [2, 92б.].

Белгісіз нәрсені жұртқа мәлім белгілі нәрселерге салыстыру осы жұрнақтар арқылы орындалады (-тай-тей, -дай -дей, -дайын, -дейін, -ша, -ше, «дай» жұрнағымен байланысты келетін «мын»). Немесе «Теңеулердің көпшілігі зат есімге, есімше, етістікке жалғанған -тай -тей, -дай -дей, -ша,-ше және -дайын-дейін жұрнақтары арқылы жасалады».

Қ.Жұмалиевтің бұл пікірінен шығатын қорытынды мынау: қазақ теңеулерінің жасалуының үш түрлі тәсілі бар: бірінші, *дай-дей, -тай-тей*,

-дайын-дейін, -тайын-тейін жұрнақтары арқылы, екінші, *-ша-ше* жұрнағының көмегімен үшінші — *секілді, сияқты, тәрізді* сөздері. Қ.Жұмалиевтің бұл пікірлері негізінен дұрыс болғанымен, теңеудің жасалу тәсілдерін түгел қамти алмайды. Қазақ теңеулерінің төмендегідей жолдары бар:

- 1) *-дай-дей, -тай-тей, -дайын-дейін, -тайын-тейін* жұрнақтарының көмегімен;
- 2) *-ша-ше* жұрнағының көмегімен;
- 3) шығыс септігі жалғауының (*-нан-нен, -дан-ден, -тан-тен*) көмегімен;
- 4) *секілді, сияқты, тәрізді, іспетті* сөздерінің көмегімен;
- 5) *бейне* сезінің көмегімен;

- б) *тең* сөзінің көмегімен;
- 7) *ұқсас* сөзінің көмегімен;
- 8) *параллелизм* тәсілі көмегімен;
- 9) *аралас тәсілдің (бейне және -дай-дей; бейне және секілді) көмегімен;*
- 10) *қосалқы тәсілдер* көмегімен;

Метафора мен теңеудің семантикалық айырмашылығы: теңеуде бір-бірімен салыстырылған заттар (образ, предмет) әр уақытта өздерінің тура мағынасында қолданылады да, ал метафорада предмет тура мағынада, образ келтірінді мағынада жұмсалады. [3, 186.]

Барлық қазақ филологтары бір ауыздан мойындайтын теңеудің үш тәсілі бар. Олар:

- 1) *-дай-дей, -тай-тей, -дайын-дейін, -тайын-тейін* жұрнақтарының көмегімен;
- 2) *-ша-ше* жұрнағының көмегімен;
- 3) шығыс септігі жалғауының (*-нан-нен, -дан-ден, -тан-тен*) көмегімен;

Осындағы мысалдардың конструкциялары өздерінің структуралық құрылымы жағынан теңеуге қойылатын шарттарға толық сәйкес келеді. Мәселен,

Әйел адам гүлмен тең, дымды сүймек,
Көзінен жасы шықса, бойына ем (А.)

Қайғың болар шермен тең,
Қара көңлің жермен тең (Ә. Т)

Ердің көңілі күнмен тең,
Ездің көңілі түнмен тең (Ә. Т)

Бұлардың барлығы теңеу, егер бұлар метафора болған болса, онда олардың «образдары» келтірінді мағынада жұмсалған болар еді, ал бұл көрсетілген мысалдардың барлығының «образдары» тура мағыналарында жұмсалған. «Әйел адам гүлмен тең, дымды сүймек» теңеуінің үш элементі түгелдей айтылған. Мұнда предмет - *әйел адам*, образ - *гүл*, белгі - *дымды сую*. Гүл - нәзік өсімдік, ол ерекше күтімді қажет етеді, яғни ол ылғи да суарып тұруды керексінеді; әйел адамның жаны да нәзік, ол қуаныш, қайғы, махаббат, жауыздық тәрізді нәрселерді жанымен ұғынып, жүрегімен қабылдайды; оларға өзгеше тебіреніп ерекше елтиді; осы күшті сезім оның көзінен жас болып тамшылайды; демек, көз жасы әйел адамға тән сезім көріністерінің айнымас атрибуты болып табылады. Сонымен гүлге су керек, әйел адамға көз жасы тән. Олай болса, гүл де, әйел адам да «дымды сүйеді», ендеше талданып отырған теңеудегі «дымды сүймек»-осы теңеудің белгісі (қасиеті).

Ағылшын тіліндегі теңеулер негізінен теңеу жасайтын элементтер арқылы құрылады. Олар

мыналар: **like, as, such as, as if, seem, as though, as like, as...as, т.б.**

"The intensification of some feature of the concept in question is realized in a device called *simile*. Ordinary comparison and simile must not be confused. They represented two diverse processes. Comparison means weighing two objects belonging to one class of things with the purpose of establishing the degree of their sameness or difference. To use a simile is to characterize one object by bringing it into contact with another object belonging to an entirely different class of things. Comparison takes into consideration all the properties of the two objects, stressing the one that is compared. Simile excluded all the properties of the two objects expect one which is made common to them. [4,p494].

Ағылшын тілінде теңеулі сөйлем мен жай сын есімі бар сөйлем екеуінің құрылым жағынан ажырату күрделі. Сондықтан да жай салыстыру мен теңеу шатастырылмауы қажет. Салыстыру бір класқа жататын екі заттың ұқсастығын немесе әртүрлілігінің салмақтығын өлшеу мағынасын береді. Ал теңеу болса, бір затты әсерлеу үшін оны басқа бір класқа жататын өзге бір затпен салыстырып, теңейді. Салыстыру екі заттың барлық қасиетіне салыстырылып отырған затқа екпін қоя отырып қарастырады. Ал теңеу екі затқа ортақ болған белгіден басқа барлық қасиетін қарастырады. Мысалы: «The boy seems to be *as clever as his mother.*»- «Бала өзінің *анасы сияқты* ақылды болып көрінеді », бұл сөйлем құрылымы жағынан теңеуі бар сөйлемге ұқсас, бірақ бұл жай ғана салыстыру. Өйткені бала да, ана да заттың бір ғана «адамзат» типіне жатады. Және де ұқсастықты табуда тек сапасына екпін түсірілген. Бірақ мына мысалда, « *Maidens, like moths, are ever caught by glare.*»

Бұл таза теңеу, өйткені "Maidens" қыздар және "Moths" көбелектер әртүрлі класқа жатады, сондықтан Байрон сөйлемді тартымды, әрі әсерлі ету үшін (Maiden) қыз теңеу концептісінен (Moth) көбелектен тауып отыр.

Similes forcibly set one object against another regardless of the fact that they may be completely alien to each other. And without our being aware of it, the simile gives rise to a new understanding of the object characterizing as well as of the object characterized [4,p 495].

Яғни теңеу бір затты екінші бір затқа, олардың толық жат екеніне қарамастан бір-біріне күштеп сипатталады. Және ол туралы біздің қанша толық, жақсы білгенімізбен, теңеу ол заттың сипаттауының жаңа бір қырынан әсерлеп, бейнелеп береді.

Заттың жекеменшігі әртүрлі көзқарастармен көрінуі мүмкін, мысалы: өзінің іс-әрекетімен, өзінің орнымен, мінез-құлқымен т.с.с. Ағылшын тілінде теңеу сын есімді толықтауышпен, пысықтауышпен, етістікті баяндауышпен және басқа сөйлем мүшелерімен құрылуы мүмкін. Осы теңеулерді көрсеткен көптеген ағылшын тілінде жазылған шығармалардан алынған стилистикалық құрылымдарды қарастырып көрейік.

“His mind was restless but it worked persely and thoughts jerked through his brain like the misfiring of a defective carburettor” (S. Maugham)

Өзінің қолданысымен бұл теңеудің құрылымы өте қызық. Оны тексеріп қарастырып көрейік. «jerked» (итеру, бірден тарту) «thoughts» (ой, ақыл) сөзімен тіркесіп метафора құрайды. Оны «like the misfiring of a defective carburettor» (бұзылған карбюратордың сым-тетіктері сияқты) сөз тіркесі теңеу етеді, ал бұндағы «to jerk» сөзі өзінің тура логикалық мағынасында тұр. Бір сөзбен айтқанда, оның іс-қимылы теңеу мағыналары арқылы суреттелді. Келесі мысал:

“It was that moment of the year when the countryside seems to faint from its own loveliness, from the intoxication of its scents and sounds”

Жартысы метафорадан тұратын бұл теңеулі сөйлем. Егер «seems» құрылымдық сөзі болмағанда, біз оны метафора дер едік. Шынында да, егер біз «seems» сөзін тастап, «the countryside to faint from.» деп айтсақ, онда басты сөз «fainti» (есінен тану) метафораға айналар еді. Бірақ

“seems” сөзі әлсіз, жабырқау, іс-әрекетсіздік түсінігінен өзгеше тұрады. «faint» сөзі арқылы екінші мүше, адамзат мағынасы ойға келтірілсе ғана, ол теңеу болады.

Теңеу құрайтын «seem» және «as if» элементтерінің семантикалық табиғатының ұқсастығы бір-бірінен алыстау беріледі. «like» және «as» байланыстырушылары да әртүрлі. Бұлар категориялық және іс-әрекетте екі заттың ортасындағы ұқсастықты тіпті ашық негіздейді.

Кейде теңеу құраушы «like» элементі өзіне қоса отырып сөз тіркесінің соңында орналасады және жартылай суффикс болады, мысалы:

«Emily Barton was very pink, very Dresden-china-shepherdess».

Жай образды тілде, ол келесі қалыпты алар еді: «Emily Barton was very pink, and looked like a Dresden-china-shepherdess» [5, p 28].

1. Қоңыров Т. Қазақ теңеулері. – Алматы : Мектеп, 1987. – 192б.

2. Аханов К. Қазақ тілі лексикасының мәселелері. – Алматы: Мектеп, 1988. -92б.

3. Хасанов Б. Қазақ тілінде сөздердің метафоралы қолданылуы.- Алматы: Мектеп, 1996. - 18б.

4. Encyclopedia International, 1981, p.494

5. An outline of English lexicology .Leonhard Lipka Max Niemeyer: Verlag Tubingen.1990. –p.28

В настоящей статье анализируются пути создания сравнений в казахском и английском языках.

The article is concerned with structure of the making the simile in English and Kazakh languages.

Ы. Палтөре

АБАЙДЫҢ «АБРАЛЫҒА» АТТЫ ӨЛЕҢІНІҢ МӘТІНІНЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Абай Құнанбайұлының 1876 жылы «Абралыға» деген атпен шығарған өлеңі халық арасында көп жағдайда «Мен жасымнан көп көрдім» деген өлең шумағының алғашқы жолымен де кеңінен танылған. Өлеңнің құрылысы шағын, тармақ саны әр түрлі буынды 22 тармақтан, 3 шумақтан тұрады. Бұл «...өлең алғаш рет ақынның 1933 жылы Қызылордада жарық көрген толық жинағында жарияланған. Өлең басылымдарында ешқандай текстологиялық өзгерістер кездеспейді» [1, 405-б.].

Бұл өлең хакім Абайдың шығармашылығындағы «Көкбайға», «Күлембайға», «Дүтбайға»

деген сияқты жеке адамдарға арнап шығарған өлеңдер қатарына жатады. Дей тұрғанмен мұндай өлеңдердің астарынан сол кездегі қоғамдық проблеманы көреміз. Абай Құнанбайұлы кей өлеңдерін сатиралық бағытқа жазуға мәжбүр болған. Басқаша айтқанда, бір кісіге арнап, оның бойындағы кемшіліктерді өлең шумақтарына арқау етіп, өзі өмір сүрген қоғамдағы жағымсыз, нәрселерге, құбылыстарға жалпы бұқара халықтың назарын аударып, оларға бой алдырмаудың маңыздылығын көрсету мақсатында жеке адамдардың атын атап өлең шығарған. Сондықтан өлең арналған кісілер мен Абай арасында жеке